

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԴԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ԱՌԿԱ ՎԻՃԱԿՆ ՈՒ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԸ

Արշակ Հարությունի Վարժապետյան

Հոդվածը ստացվել է՝ 05.09.23, ուղարկվել է գրախոսման՝ 02.11.23, երաշխավորվել է տպագրության՝ 07.12.23

Ներածություն: Երկրի ներսում ֆինանսական պլանավորման համատեքստը պետք է ընդգրկի երկրի ֆինանսական պլանավորման արդյունքն այնպես, որ այդ պլանավորման արդյունքում գեներացվող եկամուտների և ծախսերի հատկանիշը չափելով տեսանելի լինի երկրի զարգացվածությունը կամ դրա միտումը՝ արտահայտված ՀՆԱ-ի աճով և կենսամակարդակի բարձրացմամբ: ՀՀ-ում ռազմավարական պլանավորման միասնական ու համակարգված փաստաթուղթ առկա չէ, ինչը հիմք է տալիս մեկնաբանելու, որ վերջինս պետականություն և սուվերենություն ունեցող երկրի համար **խիստ արդիական** է, իսկ կառավարման տեսանկյունից՝ օր առաջ լուծելու անհրաժեշտություն ունեցող հիմնախնդիր: Այս փաստը հաշվի առնելով, որպես **խնդիր** դրվել և լուծվել է ՀՀ-ում առկա անջատ պլանային փաստաթղթերը, դրանց արդյունքային դինամիկան տարեկան կտրվածքով, ինչի արդյունքում էլ իրականացվել է եզրահանգում և գիտական արդյունքի վեր հանում: Այսպիսով, սույն հետազոտության **նպատակը** սահմանում ենք, Հայաստանում ռազմավարական պլանավորման առկա վիճակի ուսումնասիրությունը և դրա մեկ միասնական ռազմավարական պլանային գործընթացով ներդրման անհրաժեշտությունը: Ուսումնասիրության **աստիճանը խորքային չէ**, հատկապես արցախյան քառօրյա պատերազմից և ներկայում թուրք-ադրբեջանական հայասպան քաղաքականության վարման համատեքստում:

Մեթոդաբանություն: Հետազոտության համար տեսական, տեղեկատվական և մեթոդաբանական հիմք են հանդիսացել ՀՀ կառավարության և ԿԲ հրապարակված հրապարակումները, գործող օրենսդրական ակտերն ու նորմերը, ինտերնետային կայքերը: Շրջանառության մեջ են դրվել հայրենական ու արտասահմանյան մասնագիտական գրականություններն ու հոդվածները և այլն:

Վերլուծություն: Երկրի ներսում ֆինանսական պլանավորման համատեքստը պետք է ընդգրկի երկրի ֆինանսական պլանավորման արդյունքն այնպես, որի արդյունքում գեներացվող եկամուտների և ծախսերի հատկանիշը չափելով տեսանելի լինի երկրի զարգացվածությունը կամ դրա միտումը՝ արտահայտված ՀՆԱ-ի աճով և կենսամակարդակի բարձրացմամբ: Իսկ բյուջետավորումը ֆինանսական պլանավորման անբաժանելի մասն է:

ՀՀ ֆինանսական պլանավորում ասելով պետք է հասկանանք երկրի ներսում առկա տնտեսական պատասխանատվությունների (ՀՀ ԿԲ և ՀՀ կառավարություն) կողմից երկրի զարգացման և կենսամակարդակի բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների համալիր փաստաթղթավորում, որոնք պետք է իրենց վերջնական հանգուցալուծումը գտնեն Ազգային ժողովում և արտացոլում են ոչ միայն ֆինան-

սական հոսքերի/արտահոսքերի չափերի, այլ նաև գնաճի թույլատրելի չափը: Այդ համատեքստում կազմվել է Աղյուսակ 1-ը՝ օգտագործելով ՀՀ պետական բյուջեի մասին օրենքի եկամուտներ, ծախսեր և դեֆիցիտ հոդվածները՝ 2008թ.-ից 2022թ.-ն:

Աղյուսակ 1

ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտները, ծախսերը և դեֆիցիտը 2008-2022թթ. (մլրդ ՀՀ դրամ)

Տարի ¹	Եկամուտներ	Ծախսեր	Դեֆիցիտ	Տարի	Եկամուտներ	Ծախսեր	Դեֆիցիտ
2022	1,947.78	2,184.04	236.26	2014	1,135.90	1,246.44	110.53
2021	1,509.46	1,850.88	341.41	2013	1,032.83	1,215.95	183.12
2020	1,695.01	1,855.70	160.69	2012	911.64	1,044.18	132.54
2019	1,496.46	1,648.06	151.60	2011	852.44	1,001.05	148.61
2018	1,308.28	1,465.20	156.92	2010	742.14	935.52	193.39
2017	1,210.01	1,360.11	150.10	2009	905.40	945.45	40.05
2016	1,186.25	1,376.99	190.74	2008	746.01	822.05	76.05
2015	1,191.47	1,305.60	114.13	-/-	-/-	-/-	-/-

Աղյուսակ 2

ՀՀ Պետական բյուջեի եկամուտների, ծախսերի և դեֆիցիտի բացարձակ և հարաբերական ցուցանիշները 2008-2022թթ.-երին ՀՀ պետական բյուջեի մասին օրենքով սահմանվածի և փաստացի կատարվածի ցուցանիշների համեմատ (մլրդ ՀՀ դրամ)²

Տարի	Բյուջեի մասն օրենքով			Կտարված տվյալների			Տարբերություն/բացարձակ/			Տարբերություն/հարաբ./		
	Եկ.-ներ	Ծախսեր	Դեֆի-ցիտ	Եկ.-ներ	Ծախսեր	Դեֆի-ցիտ	Եկ.-ներ	Ծախսեր	Դեֆի-ցիտ	Եկ.-ներ	Ծախսեր	Դեֆի-ցիտ
2022 ³	1,947.78	2,184.04	236.26	2,063.13	2,322.36	189.43	115.34	138.32	-46.82	5.92%	6.33%	-19.82%
2021	1,509.46	1,850.88	341.41	1,683.83	2,061.94	318.07	174.37	211.06	-23.34	11.55%	11.40%	-6.84%
2020	1,695.01	1,855.70	160.69	1,560.66	1,924.90	316.17	-134.35	69.20	155.48	-7.93%	3.73%	96.76%
2019	1,496.46	1,648.06	151.60	1,565.49	1,667.29	52.37	69.03	19.23	-99.23	4.61%	1.17%	-65.46%
2018	1,308.28	1,465.20	156.92	1,341.69	1,480.76	96.29	33.41	15.56	-60.62	2.55%	1.06%	-38.63%
2017	1,210.01	1,360.11	150.10	1,237.78	1,541.61	264.83	27.77	181.50	114.73	2.29%	13.34%	76.43%
2016	1,186.25	1,376.99	190.74	1,171.11	1,485.25	279.49	-15.14	108.26	88.74	-1.28%	7.86%	46.52%
2015	1,191.47	1,305.60	114.13	1,167.74	1,443.97	242.26	-23.73	138.37	128.13	-1.99%	10.60%	112.27%
2014	1,135.90	1,246.44	110.53	1,144.76	1,268.76	90.57	8.86	22.32	-19.97	0.78%	1.79%	-18.06%
2013	1,032.83	1,215.95	183.12	1,071.37	1,170.58	68.85	38.54	-45.38	-114.28	3.73%	-3.73%	-62.40%
2012	911.64	1,044.18	132.54	946.19	1,036.94	61.85	34.55	-7.24	-70.69	3.79%	-0.69%	-53.34%
2011	852.44	1,001.05	148.61	880.85	1,013.50	107.43	28.41	12.45	-41.19	3.33%	1.24%	-27.71%
2010	742.14	935.52	193.39	780.44	975.86	171.57	38.30	40.34	-21.82	5.16%	4.31%	-11.28%
2009	905.40	945.45	40.05	690.00	947.59	235.89	-215.41	2.14	195.84	-23.79%	0.23%	489.00%
2008	746.01	822.05	76.05	785.36	829.54	26.60	39.35	7.48	-49.45	5.27%	0.91%	-65.02%

¹ ՀՀ Օրենք 2022 պետական բյուջեի մասին, 2008-2022թթ. Հոդված 2

² ՀՀ ՎԿ կայքէջ, վիճակագրություն, տվյալների բազա, ArmStatBank, Էկոնոմիկա և ֆինանսներ, պետական ֆինանսներ, Պետական ֆինանսների հիմնական ցուցանիշներն ըստ ցուցանիշների և տարիների, https://statbank.armstat.am/pxweb/hy/ArmStatBank/ArmStatBank_1%20Economy%20and%20finance_14%20Government%20Finances/EF-gf-3.px/?rxid=9ba7b0d1-2ff8-40fa-a309-fae01ea885bb

³ ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն, Վիճակագրական ցուցանիշներ, ժամանակային շարքեր, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=17006&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>

Ուսումնասիրելով Ադյուսակ 2-ը տեսանելի է, որ առկա է փաստացի և կատարողական ցուցանիշների միջև որոշակի շեղումների չափ: Բացակայում է բյուջեիների հոսքերի և արտահոսքերի մասով թույլատրելի սահմանը, ըստ որի յուրաքանչյուր տարվա պետական բյուջեի կատարողականը ներկայացնելու համար հնարավոր կլինի գնահատել վերջինիս արդյունքը: Ուստի գերթերակատարումների և գերգերակատարումների խուսափելու համար առաջարկում ենք պետական բյուջեում առանձին հոդվածով նախատեսվի ներհոսքերի և արտահոսքերի թույլատրելի սահմանով վերին շեմ:

Ադյուսակ 3

ՀՀ Ֆինանսական պլանավորմանը վերաբերող ցուցանիշներով պետության կառավարողների ազդեցության գնահատման մասնաբաժինների հաշվարկ՝ առանց գնաճի ցուցանիշի (մլն. ՀՀ դրամ)

Տարի	ՀՆԱ, շուկայական գներով ¹	Համախմբված բյուջեի եկ.-ներ և պաշտ. տրանսֆ., ընթ. գներով ²	Պետական բյուջեի ծախսեր, ընթացիկ գներով ³	Արտաքին պետական պարտք ⁴		Մշտական բնակչության թվա-քանակ ⁵	Մեկ շնչին ընկնող արտաքին պարտքը	ՀՆԱ-ն մեկ շնչի հաշվով	Ծախս/ ՀՆԱ
				ԱՄՆ դոլար	ՀՀ դրամ				
2022	8,501,435.50	2,132,927.10	2,242,590.40	6,445.40	2,490,502.56	2,969,100	0.84	2.86	26.38%
2021	6,991,777.80	1,743,866.40	2,004,301.00	6,648.40	2,568,941.76	2,962,300	0.87	2.36	28.67%
2020	6,181,902.60	1,608,728.10	1,894,647.10	6,059.40	2,341,352.16	2,961,500	0.79	2.09	30.65%
2019	6,543,321.80	1,614,924.60	1,629,436.80	5,784.50	2,235,130.80	2,962,500	0.75	2.21	24.90%
2018	6,017,035.20	1,384,463.40	1,447,083.00	5,536.00	2,139,110.40	2,969,000	0.72	2.03	24.05%
2017	5,564,493.30	1,276,784.00	1,504,802.20	5,513.90	2,130,570.96	2,979,400	0.72	1.87	27.04%
2016	5,067,293.50	1,205,765.40	1,449,063.60	4,803.40	1,856,033.76	2,992,300	0.62	1.69	28.60%
2015	5,043,633.20	1,201,708.00	1,408,996.40	4,325.30	1,671,295.92	3,004,600	0.56	1.68	27.94%
2014	4,828,626.30	1,178,188.50	1,235,053.40	3,791.80	1,465,151.52	3,013,800	0.49	1.60	25.58%
2013	4,555,638.20	1,101,729.10	1,142,890.40	3,899.10	1,506,612.24	3,022,000	0.50	1.51	25.09%

¹ ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն / Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակագրական շարքեր, Համախառն ներքին արդյունք, շուկայական գներով, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=01001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>

² ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն / Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակագրական շարքեր, ՀՀ Համախմբված բյուջեի եկամուտներ և պաշտոնական տրանսֆերտներ, ընթացիկ գներով, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=17001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>

³ ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն / Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակագրական շարքեր, ՀՀ Համախմբված բյուջեի ծախսեր, ընթացիկ գներով, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=17002&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>

⁴ ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն / Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակագրական շարքեր, ՀՀ արտաքին պետական պարտք, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=17007&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>

⁵ ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն / Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակագրական շարքեր, Մշտական բնակչության թվաքանակը, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=19001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>

2012	4,266,460.50	975,096.50	1,006,102.20	3,739.10	1,444,788.24	3,024,100	0.48	1.41	23.58%
2011	3,777,945.60	906,071.50	986,509.20	3,569.30	1,379,177.52	3,027,900	0.46	1.25	26.11%
2010	3,460,202.70	804,297.10	954,316.50	3,300.50	1,275,313.20	3,044,800	0.42	1.14	27.58%
2009	3,141,651.00	711,696.20	929,108.60	2,966.80	1,146,371.52	3,066,000	0.37	1.02	29.57%
2008	3,568,227.60	802,939.00	810,574.50	1,577.20	609,430.08	3,087,100	0.20	1.16	22.72%

Աղյուսակ 3-ից պարզ է դառնում, որ ՀՆԱ-ի ստեղծման գործում պետության կառավարման ազդեցությունն առանց իրական հատվածի ազդեցության ՀՆԱ-ի վրա կազմել է զրեթե 22-31 տոկոս: Հասկանալու համար թե ի՞նչպես է ազդում ՀՀ ԿԲ կողմից վարվող գնաճի քաղաքականությունը ՀՆԱ-ի վրա և դրան գումար կառավարության սիմբիոզ (համակցված) ազդեցությունը ՀՆԱ-ի վրա, օգտվելով արդեն իսկ Աղյուսակ 3-ի հաշվարկային որոշ ցուցանիշներից կազմվել է Աղյուսակ 4-ը:

Աղյուսակ 4

ՀՆԱ-ի վրա գնաճի և ընդհանուր ազդեցությունը կառավարություն և ՀՀ ԿԲ համատեքստում (մլն. ՀՀ դրամ)

Տարի	ՀՆԱ, շուկայական գներով	Գնաճ ¹	Գնաճի ազդեցությունը ՀՆԱ վրա	Պետ. բյուջեի ծախսեր, ընթացիկ գներով	Ընդ. պետ. ազդեցությունը ՀՆԱ վրա	
					Բացարձակ	Հարաբ.
2022	8,501,435.50	8.60%	731,123.45	2,242,590.40	2,973,713.85	34.98%
2021	6,991,777.80	7.20%	503,408.00	2,004,301.00	2,507,709.00	35.87%
2020	6,181,902.60	1.20%	74,182.83	1,894,647.10	1,968,829.93	31.85%
2019	6,543,321.80	1.40%	91,606.51	1,629,436.80	1,721,043.31	26.30%
2018	6,017,035.20	2.50%	150,425.88	1,447,083.00	1,597,508.88	26.55%
2017	5,564,493.30	1.00%	55,644.93	1,504,802.20	1,560,447.13	28.04%
2016	5,067,293.50	-1.40%	(70,942.11)	1,449,063.60	1,378,121.49	27.20%
2015	5,043,633.20	3.70%	186,614.43	1,408,996.40	1,595,610.83	31.64%
2014	4,828,626.30	3.00%	144,858.79	1,235,053.40	1,379,912.19	28.58%
2013	4,555,638.20	5.80%	264,227.02	1,142,890.40	1,407,117.42	30.89%
2012	4,266,460.50	2.60%	110,927.97	1,006,102.20	1,117,030.17	26.18%
2011	3,777,945.60	7.70%	290,901.81	986,509.20	1,277,411.01	33.81%
2010	3,460,202.70	8.20%	283,736.62	954,316.50	1,238,053.12	35.78%
2009	3,141,651.00	3.40%	106,816.13	929,108.60	1,035,924.73	32.97%
2008	3,568,227.60	9.00%	321,140.48	810,574.50	1,131,714.98	31.72%

Ուսումնասիրելով Աղյուսակ 4-ը պարզ է դառնում, որ ՀՀ ԿԲ և կառավարության ազդեցությամբ ՀՆԱ-ի մինչև 35 տոկոսն է միայն ստեղծվում, իսկ մնացած մասնաբաժինը ստեղծվում է իրական հատվածի կողմից: Իսկ պետական և

¹ ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն / Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակագրական շարքեր, Սպառողական գների ինդեքս, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=07001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>

իրական հատվածի բացարձակ մեծությունները Աղյուսակ 4-ի ցուցանիշների հիման վրա արտապատկերվում է Աղյուսակ 5-ում ներկայացված ցուցանիշները:

Աղյուսակ 5

ՀՆԱ-ի նկատմամբ իրական հատվածի և պետական կառավարողների մասնաբաժինների համամասնությունները (մլն. ՀՀ դրամ)

Տարի	ՀՆԱ, շուկայական գներով	Պետական կառավարողների մասնաբաժինը	Իրական հատված մասնաբաժինը
2022	8,501,435.50	2,973,713.85	5,527,721.65
2021	6,991,777.80	2,507,709.00	4,484,068.80
2020	6,181,902.60	1,968,829.93	4,213,072.67
2019	6,543,321.80	1,721,043.31	4,822,278.49
2018	6,017,035.20	1,597,508.88	4,419,526.32
2017	5,564,493.30	1,560,447.13	4,004,046.17
2016	5,067,293.50	1,378,121.49	3,689,172.01
2015	5,043,633.20	1,595,610.83	3,448,022.37
2014	4,828,626.30	1,379,912.19	3,448,714.11
2013	4,555,638.20	1,407,117.42	3,148,520.78
2012	4,266,460.50	1,117,030.17	3,149,430.33
2011	3,777,945.60	1,277,411.01	2,500,534.59
2010	3,460,202.70	1,238,053.12	2,222,149.58
2009	3,141,651.00	1,035,924.73	2,105,726.27
2008	3,568,227.60	1,131,714.98	2,436,512.62

Ուսումնասիրելով վերը հաշվարկված աղյուսակների ցուցանիշները կարող ենք եզրահանգել, որ պետության կողմից պետական բյուջեն որպես մայր ֆինանսական պլանային փաստաթուղթ ունենում է անկանոն շեղումներ, ավելի մեծ դեֆիցիտ, որն իր հերթին ցուցադրում է անկանոն շեղում, կարելի է ասել, որ առավել տեղին կլիներ, որ պետության կողմից ՀՆԱ-ի ստեղծման գործում ունեցած դերակատարությունն ավելի բարձրացվեր և ստանձնվեր պատասխանատվություն նաև այդ գործում, այսինքն լիներ 50%-ին մոտ ցուցանիշ: Որպես ուղի առաջարկում ենք երկրի կենսական ու կարևոր ոլորտներում պետությունը, որպես իրական շահառու, փոքր կամ միջին չափով իր իսկ մասնակցություն ունենա: Օրինակ՝ էներգետիկայի, հանքարդյունաբերության, գյուղատնտեսության և այլ համանման ոլորտներում:

Բացի վերը նշված ուսումնասիրություններից, հարկ է ուշադրություն հրավիրել նաև այն հանգամանքին, որ պետական բյուջեում առկա չեն դեֆիցիտի ծածկման միջոցառումների վերաբերյալ առարկայական միջոցառումներ: Այդ մասով առաջարկությունների համար գնահատենք դեֆիցիտի կշիռը բյուջեի պլանավորված և փաստացի եկամուտներում:

Բյուջեի դեֆիցիտի տեսակարար կշիռը բյուջեի պլանային և փաստացի եկամուտներում¹

Տարի	Պլանային		Փաստացի կատարված		Մասնաբաժին	
	Եկամուտներ	Դեֆիցիտ	Եկամուտներ	Դեֆիցիտ	Պլանային	Կատարված
2022	1,947,784.48	236,255.71	2,063,127.20	189,434.00	12.13%	9.18%
2021	1,509,462.94	341,414.61	1,683,831.50	318,074.90	22.62%	18.89%
2020	1,695,009.85	160,687.27	1,560,655.30	316,171.80	9.48%	20.26%
2019	1,496,463.12	151,600.00	1,565,488.90	52,365.60	10.13%	3.34%
2018	1,308,284.87	156,915.71	1,341,690.60	96,293.50	11.99%	7.18%
2017	1,210,012.34	150,100.00	1,237,780.80	264,826.00	12.40%	21.40%
2016	1,186,250.11	190,742.93	1,171,107.30	279,485.50	16.08%	23.87%
2015	1,191,471.17	114,128.35	1,167,744.00	242,262.70	9.58%	20.75%
2014	1,135,902.83	110,534.58	1,144,762.70	90,567.10	9.73%	7.91%
2013	1,032,830.76	183,123.09	1,071,370.60	68,846.90	17.73%	6.43%
2012	911,640.62	132,539.00	946,193.40	61,847.90	14.54%	6.54%
2011	852,440.30	148,613.98	880,851.00	107,428.40	17.43%	12.20%
2010	742,138.05	193,386.54	780,439.40	171,567.10	26.06%	21.98%
2009	905,400.60	40,049.18	689,995.10	235,889.10	4.42%	34.19%
2008	746,005.47	76,048.91	785,355.00	26,599.60	10.19%	3.39%

Արդյունքում նկատում ենք, որ վերջին 9 տարում բյուջեի դեֆիցիտը նվազագույնը 10% և ավել կշիռ են կազմում բյուջետային եկամուտներում: Բացի այդ, չնայած 2022թ.-ին 2021 և 2020 թվականների համեմատ դեֆիցիտի մասնաբաժինը նվազել է, սակայն ըստ տարիների դինամիկան ժամանակային շարքում դիտարկելով կարող ենք եզրահանգել, որ բյուջետային դեֆիցիտի ծածկման համար առավել տեղին կլինեք ստեղծել բյուջետային պահուստային ֆոնդ, որը հնարավորություն կընձեռի առաջընթաց կիրառել դեֆիցիտի ծախսածածկումը և կհանգեցնի հետագայում բյուջեում դեֆիցիտի մասնաբաժնի կրճատմանը: Բացի այդ հարկ է, որ յուրաքանչյուր տարվա բյուջեի կատարողականի ներկայացման ժամանակ բյուջեի եկամուտների/մուտքերի գերակատարման և ծախսերի արտահոսքերի/գերաձախսերի ընդհանուր սալդոյի հիման վրա նոր բյուջեի ներկայացման հետ Ազգային Ժողովին ներկայացվի նաև պահուստային բյուջետային ֆոնդին հատկացում կատարելու չափը: Բացի այն, որ ՀՀ պետական բյուջեի կատարողականի համար առկա չէ թույլատրելի շեղման չափ դրա չի պահպանվում նաև ՀՀ Բյուջեի մասին օրենքը 4-րդ հոդվածով սահմանված չափը: Այդ իսկ պատճառով, հասկանալու համար, թե ինչպես է անդրադառնում գնաճի սահմանված չափի նկատմամբ պատասխանատվության և իրավակարգավորման կիրառումը կազմվել է Աղյուսակ 7-ը, որում ուսումնասիրվել է շեղումների չափերը, գնահատվել, թե արդյո՞ք դիտարկվող տարիներում առկա է խախտում, թե ոչ:

¹ Աղյուսակը կազմվել է հեղինակի կողմից օգտվելով նախորդ աղյուսակների տվյալներից:

**ՀՀ գնաճ, դրա շեղման չափերը և թույլատրելի սահմանից ավել բեռը բնակչության
եկամուտների վրա¹**

Տարի	Գնաճ ²	Շեղման չափը	Խախտվածությունը
2022	8.6	3.1	Շեղված է
2021	6.9	1.40	Շեղված է
2020	1.8	(3.70)	Շեղված է
2019	1.0	(4.50)	Շեղված է
2018	2.8	(2.70)	Շեղված է
2017	2.1	(3.40)	Շեղված է
2016	0.3	(5.20)	Շեղված է
2015	1.2	(4.30)	Շեղված է
2014	2.3	(3.20)	Շեղված է
2013	3.4	(2.10)	Շեղված է
2012	-1.2	(6.70)	Շեղված է
2011	4.3	(1.20)	Շեղված չէ
2010	7.8	2.30	Շեղված է
2009	2.6	(2.90)	Շեղված է
2008	5.9	0.40	Շեղված է
2007	4.2	(1.30)	Շեղված չէ

Աղյուսակ 7-ի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրահանգելու, որ գրեթե բոլոր տարիներին, բացառությամբ 2007 և 2011 թվականներին խախտվել է բյուջեի մասին ՀՀ օրենքով սահմանված գնաճի թույլատրելի չափը, ինչը նշանակում է, որ բնակչության մոտ գոնե այդ գումարի չափով առաջացել է ֆինանսական հավելյալ ծանրաբեռնվածություն՝ նվազագույն սպառման ծառայություններից, աշխատանքներից կամ պարենից օգտվելու համար:

Գիտական նորույթ: Հոդվածում նորույթ է դիտված ռազմավարական պլանավորման միասնական փաստաթղթի ստեղծման և ներդրման անհրաժեշտությունը, ելակետ ունենալով երկրի սահմանների պաշտպանության, արտաքին հարաբերությունների, դաշնակից երկրիների հետ փոխհարաբերությունների, երկրի սուվերենության դեմ ոտնձգությունների կանխարգելման և այլ համանման խիստ կարևոր պետականության պահպանման ու զարգացման ամբողջականության իրականացումը: Որպես ֆինանսական բաղադրիչի կարգավորման մոտեցում ՀՀ պետական բյուջեի մասին ՀՀ օրենքով պետք է սահմանվի յուրաքանչյուր տարվա եկամուտների

¹ Աղյուսակը կազմված է հեղինակի կողմից: Շեղումը հաշվարկված է ՀՀ պետական բյուջեի մասին ՀՀ Օրենքի 4-րդ հոդվածով սահմանված $4\% \pm 1,5\%$ թույլատրելի սահմանի հիման վրա:

² ՀՀ ՎԿ, Վիճակագրություն, Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակային շարքեր, Սպառողական գների ինդեքսը, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=07001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>

և ծախսերի թույլատրելի շողումների չափեր և իրականացվի կարգավորման ու պատասխանատվության կառուցակարգ:

Եզրակացություն: Ուսումնասիրության արդյունքում եզրահանգել ենք, որ Հայաստանի ֆինանսական պլանավորման կառուցակարգերն ու մեխանիզմները, գտնվում են ոչ լիարժեք մակարդակում, ինչը հանգեցնում է անընդհատ գնաճի թույլատրելի մակարդակի շեղմանը: Դա նշանակում է, որ բնակչության մոտ տարեցտարի կարող է մեծանալ անվստահություն տնտեսական քաղաքականության պատասխանատուների նկատմամբ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Յու. Մ.Սուվարյան, Հայկական պետականության կառավարման հիմնախնդիրները, «ՀՀ ԳԱԱ Գիտություն», Երևան 2023թ., 222 էջ:
2. Յու. Մ.Սուվարյան, Ռազմավարական կառավարում, «ՀՀ ԳԱԱ Գիտություն», Երևան 2015թ., 283 էջ:
3. Յու. Մ.Սուվարյան, Մենեջմենթ, «Տնտեսագետ», Երևան 2002թ., 560 էջ,
<http://ijevanlib.yasu.am/wp-content/uploads/2017/12/menejment.pdf>:
4. Ե.Հակոբյան, «Մոցիալ-տնտեսական արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում», ՀՀ ԳԱԱ ՏԻ, Երևան 2022թ., 468 էջ, <https://economics.sci.am/wp-content/uploads/2022/11/Gitazhoghov-2022-tparan-.pdf>
5. Գ. Մանուկյան, Ֆինանսական պլանավորման հիմնախնդիրները արտադրական կազմակերպություններում, Հեղ. Հրատ., Երևան 2015թ., 276 էջ:
6. Ա.Թավադյան և ուրիշներ, Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական զարգացման գերակայությունների գնահատումը և կանխատեսումը, Երևան 2015թ., Տնտեսագետ հրատ., 116 էջ,
https://library.anau.am/images/stories/grqer/Amberd/Amberd_26.pdf:
7. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2022 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2,
<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=173844>
8. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2014 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2,
<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=97462>
9. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2021 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2,
<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=150329>
10. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2013 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2,
<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=89262>
11. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2020 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2,

- <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=150329>
12. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2012 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=81394>
13. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2019 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=139475>
14. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2011 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=74140>
15. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2018 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=128170>
16. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2010 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=65768>
17. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2017 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=119841>
18. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2009 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=56356>
19. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2016 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=111471>
20. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2008 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=49571>
21. Հայաստանի իրավական տեղեկատվական համակարգ, ՀՀ Օրենք 2015 պետական բյուջեի մասին, Հոդված 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=103806>
22. ՀՀ ՎԿ կայքէջ, վիճակագրություն, տվյալների բազա, ArmStatBank, Էկոնոմիկա և ֆինանսներ, պետական ֆինանսներ, Պետական ֆինանսների հիմնական ցուցանիշներն ըստ ցուցանիշների և տարիների, https://statbank.armstat.am/pxweb/hy/ArmStatBank/ArmStatBank_1%20Economy%20and%20finance_14%20Government%20Finances/EF-gf-3.px/?rxid=9ba7b0d1-2ff8-40fa-a309-fae01ea885bb
23. ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն, Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակային շարքեր, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=17006&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>
24. ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն, Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակագրական շարքեր, Համախառն ներքին արդյունք, շուկայական գներով, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=01001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>
25. ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն, Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակագրական շարքեր, ՀՀ Համախառն բյուջեի եկամուտներ և պաշտոնական տրանսֆերտներ, ընթացիկ գներով, <https://armstat.am/am/?nid>

[=12&id=17001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC](#) :

26. ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն, Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակագրական շարքեր, ՀՀ Համախմբված բյուջեի ծախսեր, ընթացիկ գներով, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=17002&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>
27. ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն, Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակագրական շարքեր, ՀՀ արտաքին պետական պարտք, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=17007&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>
28. ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն, Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակագրական շարքեր, Մշտական բնակչության թվաքանակը, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=19001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>
29. ՀՀ ՎԿ կայքէջ, Վիճակագրություն, Վիճակագրական ցուցանիշներ, Ժամանակագրական շարքեր, Սպառողական գների ինդեքս, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=07001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>

References

1. Yow. M.Sowvaryan, Haykakan petakanowt'yan kar'avarman himnaxndirneri', «HH GAA Gitowt'yown», Er&an 2023t'., 222 e'j:
2. Yow. M.Sovaryan, R'azmavarakan kar'avarowm, «HH GAA Gitowt'yown», Er&an 2015t'., 283 e'j:
3. Yow. M.Sowvaryan, Menejment', «Tntesaget», Er&an 2002t'., 560 e'j, <http://ijevanlib.ysu.am/wp-content/uploads/2017/12/menejment.pdf>:
4. E.Hakobyan, «Social-tntesakan ardi himnaxndirneri' Hayastani Hanrapetowt'yownowm», HH GAA TI, Er&an 2022t'., 468 e'j, <https://economics.sci.am/wp-content/uploads/2022/11/Gitazhoghov-2022-tparan-.pdf>:
5. G.Manowkian, Finansakan planavorman himnaxndirneri' artadrakan kazma-kerpowt'yownnerowm, Hagh.Hrat., Er&an 2015t'., 276 e'j:
6. A.T'avadyan & owrishner, Hayastani Hanrapetowt'yant ntesakan zargacman gerakayowt'yownner ignahatowmy' & kanxatesowmy', Er&an 2015t'., Tntesaget hrat., 116 e'j, https://library.anau.am/images/stories/grqer/Amberd/Amberd_26.pdf:
7. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2022 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=173844> :
8. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2014 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=97462> :
9. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2021 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=150329> :

10. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2013 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=89262>:
11. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2020 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=150329>:
12. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2012 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=81394>:
13. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2019 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=139475>:
14. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2011 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=74140>:
15. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2018 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=128170>:
16. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2010 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=65768>:
17. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2017 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=119841>:
18. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2009 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=56356>:
19. Hayastaniiravakanteghekatvakanhamakarg, HH O'renq 2016 petakanbyowjeimasin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=111471>:
20. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2008 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=49571>:
21. Hayastani iravakan teghekatvakan hamakarg, HH O'renq 2015 petakan byowjei masin, Hodvac' 2, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=103806>:
22. HH VK kayqe'j, vitwakagrowt'yown, tvyalneribaza, ArmStatBank, E'konomika& finansner, petakan finansner, Petakan finansneri himnakan cowcanishnern y'st cowcanishneri&tarineri, https://statbank.armstat.am/pxweb/hy/ArmStatBank/ArmStatBank_1%20Economy%20and%20finance_14%20Government%20Finances/EF-gf-3.px/?rxid=9ba7b0d1-2ff8-40fa-a309-fae01ea885bb:
23. HH VK kayqe'j, Vitwakagrowt'yown, Vitwakagrakan cowcanishner, jhamanakayins harqer, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=17006&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC> :
24. HH VK kayqe'j, Vitwakagrowt'yown / Vitwakagrakan cowcanishner, Jhamanakagrakan sharqer, Hamaxar'n nerqin ardyownq, showkayakan gnerov, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=01001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>:
25. HH VK kayqe'j, Vitwakagrowt'yown / Vitwakagrakan cowcanishner, Jhamanakagrakan sharqer, HH Hamaxmbvac' byowjei ekamowntner&pashtonakan transfertner, y'nt'acikgnerov, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=17001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC>:

26. HH VK kayqe'j, Vitwakagrowt'yown / Vitwakagrakan cowcanishner, Jhamanakagrakan sharqer, HH Hamaxmbvac' byowjeic'axser, y'nt'acikgnerov, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=17002&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC> :
27. HH VK kayqe'j, Vitwakagrowt'yown / Vitwakagrakan cowcanishner, Jhamanakagrakan sharqer, HH artaqinpetakanpartq, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=17007&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC> :
28. HH VK kayqe'j, Vitwakagrowt'yown / Vitwakagrakan cowcanishner, Jhamanakagrakan sharqer, Mshtakanbnakchowt'yant'vaqanaky', <https://armstat.am/am/?nid=12&id=19001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC> :
29. HH VK kayqe'j, Vitwakagrowt'yown / Vitwakagrakan cowcanishner, Jhamanakagrakan sharqer, Spar'oghakan gneriindeqs, <https://armstat.am/am/?nid=12&id=07001&submit=%D5%93%D5%B6%D5%BF%D6%80%D5%A5%D5%AC> :

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՊԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ԱՌԿԱ ՎԻՃԱԿՆ ՈՒ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԸ

Արշակ Հարությունի Վարժապետյան

Համառոտագիր: Երկրի ներսում ֆինանսական պլանավորման համատեքստը պետք է ընդգրկի երկրի ֆինանսական պլանավորման արդյունքն այնպես, որ այդ պլանավորման արդյունքում գեներացվող եկամուտների և ծախսերի հասկանիշը չափելով տեսանելի լինի երկրի զարգացվածությունը կամ դրա միտումը՝ արտահայտված ՀՆԱ-ի աճով և կենսամակարդակի բարձրացմամբ: ՀՀ-ում ֆինանսական պլանավորումը կարելի է նայել ըստ ՀՀ կենտրոնական բանկի և կառավարության, որոնք յուրաքանչյուրն իր հերթին իրականացնում են իրենց ծրագրի/պլանային «մայր փաստաթղթի» կազմումն ու Ազգային ժողովի հաստատման ներկայացումը: ՀՀ ԿԲ-ն այն իրականացնում է դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի միջոցով, իսկ ՀՀ կառավարությունը՝ պետական բյուջեով: Հաշվի առնելով, որ բյուջետավորումը ֆինանսական պլանավորման բաղկացուցիչ և անբաժանելի մասն է, այդուհանդերձ արդյունավետ կլինի երկրի զարգացման համար երկրի ներում բոլոր պլանային և ռազմավարական փաստաթղթերի փոխկապակցված դիտարկումը և ներկայացումը Ազգային ժողով:

Այսպիսով, կարող ենք ասել, որ ՀՀ-ում ռազմավարական պլանավորման միասնական ու համակարգված փաստաթուղթ առկա չէ, ինչը հիմք է տալիս մեկնաբանելու, որ վերջինս պետականություն և սուվերենություն ունեցող երկրի համար **խիստ արդիական** է, իսկ կառավարման տեսանկյունից օր առաջ լուծելու անհրաժեշտություն ունեցող հիմնախնդիր: Այս փաստը հաշվի առնելով, որպես

խնդիր դրվել և լուծվել է ՀՀ-ում առկա անջատ պլանային փաստաթղթերը, դրանց արդյունքային դինամիկան տարեկան կտրվածքով, ինչի արդյունքում էլ իրականացվել է եզրահանգում և գիտական արդյունքի վեր հանում: Այսպիսով, սույն հետազոտության **նպատակը** սահմանում ենք, Հայաստանում ռազմավարական պլանավորման առկա վիճակի ուսումնասիրությունը և դրա մեկ միասնական ռազմավարական պլանային գործընթացի ներդրման հայեցակարգը: Թեմայի ուսումնասիրվածության **աստիճանը խորքային չէ**, հատկապես արցախյան 44-օրյա պատերազմից և ներկայում թուրք-ադրբեջանական հայասպան քաղաքականության վարման համատեքստում, ինչով պայմանավորված առկա գիտական հետազոտությունները մեկնաբանել ենք հոդվածի «Գրականության վերլուծություն» բաժնում:

Ուսումնասիրության հիմքում դրված նպատակին հասնելու համար հոդվածում ուսումնասիրվել է ՀՀ պետական բյուջեի պլանային և կատարողական ցուցանիշները, մեկ շնչին բաժին ընկնող ՀՆԱ չափը, մեկ շնչին բաժին ընկնող արտաքին պարտքը, ծախս/ՀՆԱ հարաբերակցությունը, ՀՆԱ-ում իրական հատվածի և ՀՀ ԿԲ ու կառավարության մասնաբաժինները, բյուջեի պլանային և կատարողական ցուցանիշները շեղումներով, որոնց հիման վրա էլ կատարված եզրակացությամբ հանգել ենք մեր կողմից առաջարկվող գիտական արդյունքին:

Մասնավորապես, ուսումնասիրության արդյունքում եզրահանգել ենք, որ Հայաստանի ֆինանսական պլանավորման կառուցակարգերն ու մեխանիզմները, վերջինիս կատարման կամ թերակատարման գործընթացները գտնվում է ոչ լիարժեք մակարդակում, ինչը հանգեցնում է անընդհատ գնաճի թույլատրելի մակարդակի շեղմանը: Գնաճի սահմանված մակարդակից շեղումը նշանակում է, որ բնակչության մոտ տարեցտարի կարող է մեծանալ անվստահության մակարդակը տնտեսական համատեքստում, քանի որ վերջիններս որոշումներ կայացնելիս գնաճի դեֆակտո և դեյուրե ցուցանիշներում առկա ոչ թույլատրելի և չպատճառաբանված շեղումներից ելնելով չեն կարողանալու հստակ որոշումներ կայացնել: Ինչը ըստ կատարված դատողությունների արդյունքների և եզրահանգումների անդրադառնում է տնտեսական զարգացման վրա, բնակչության կողմից վստահության բարձրացման վրա, ինչն էլ կարող է տանել տնտեսական գործունեության առանձին կամ համակարգային չարաշահումների և շրջանցումների ռիսկերի:

Հետազոտության հիմնական արդյունքը ներկայացված է **գիտական նորություն**, ըստ որի խիստ կարևոր է ռազմավարական պլանային միասնական փաստաթղթի ստեղծումը, վերջինիս կարգավորման մեխանիզմների իրագործումը, ինչպես նաև պետական բյուջեի մասին օրենքով շեղման շեմերի և պատասխանատվության շրջանակի շրջագծում: Մեր կողմից ներկայացված արդյունքը ու ռազմավարական պլանավորման իրականացումը հրատապ հարց է, իսկ դրա իրականացումը ամբողջությամբ **կիրառելի**:

Բանալի բառեր. պլանավորում, ՀՆԱ, մեկ շնչին բաժին ընկնող արտաքին պարտք, ՀՀ ԿԲ, ՀՀ կառավարություն, գնաճ, ֆինանսական պլանավորում, ռազմավարություն, պետական բյուջե, կենսամակարդակ, բյուջետավորում:

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ В АРМЕНИИ И КОНЦЕПЦИЯ РЕАЛИЗАЦИИ

Аршак Арутюнович Варжапетян

Аннотация. Контекст финансового планирования внутри страны должен включать результат финансового планирования страны таким образом, чтобы развитие страны или его тенденции можно было увидеть путем измерения характеристик доходов и расходов, возникающих в результате этого планирования. выражается в росте ВВП и повышении уровня жизни. Финансовое планирование в РА можно рассматривать по данным ЦБА и правительства, каждые из которых, в свою очередь, осуществляют подготовку своей программы/планового «Основного документа» и представляют его Национальному Собранию на утверждение. ЦБА реализует ее через программу денежно-кредитной политики, а Правительство РА – через государственный бюджет. Учитывая, что составление бюджета является составляющий и неделимый частью финансового планирования, для развития страны будет эффективным рассмотрение и представление Национальному Собранию всех планово-стратегических документов страны.

Таким образом, можно сказать, что в РА нет единого и системного документа стратегического планирования, что дает основание комментировать, что это актуально для страны с государственностью и суверенитетом, а с точки зрения менеджмента, это проблема, которую нужно незамедлительно решить. С учетом этого факта в качестве задачи были поставлены и решены отдельные документы планирования, существующие в Армении, и их результирующая динамика на ежегодной основе, в результате чего были представлены вывод и научный результат. Таким образом, целью данного исследования мы определяем как изучение современного состояния стратегического планирования в Армении и концепцию внедрения единого процесса стратегического планирования. Уровень изучения не углубленный, в частности из-за 44-дневной войны в Арцахе и нынешней турецко-азербайджанской политики убийства армян, в связи с чем мы прокомментировали исследования существующих научных исследований в разделе "Анализ литературы".

Для достижения задачи и цели исследования в статье были исследованы плановые и исполнительные показатели государственного бюджета РА, ВВП на душу населения, внешний долг на душу населения, соотношение расходов/ВВП, доли реального сектора, а также ЦБА и правительства РА в ВВП, плановые и ис-

полнительные показатели бюджета с отклонениями, на основе которых мы достигли предложенного нами научного результата.

В частности, в результате исследования был сделан вывод, что структуры и механизмы финансового планирования в Армении, процессы его реализации или недоисполнения находятся на неполном уровне, что приводит к постоянному отклонению от допустимой ставки инфляции. Отклонение от заданного уровня инфляции означает, что уровень недоверия населения к экономическому контексту может возрастать из года в год, поскольку они не смогут принимать четкие решения по причине недопустимых и необъяснимых отклонений де-факто и де-юре показателей инфляции. Что, согласно результатам и выводам суждения решений, влияет на экономическое развитие и на повышение доверие населения, что может привести к индивидуальным или систематическим злоупотреблениям и рискам обхода экономической деятельности.

Основной результат исследования представлен в **научной новизне**, согласно которой очень важно создать единый документ стратегического планирования, реализовать механизмы его регулирования, а также определить пороговые значения и объем ответственности за отклонения от намеченного плана закон о государственном бюджете. Представленный нами результат и реализация стратегического планирования являются актуальным вопросом, а его реализация вполне применима.

Ключевые слова: планирование, ВВП, внешний долг на душу населения, ЦБА, Правительство РА, инфляция, финансовое планирование, стратегия, государственный бюджет, уровень жизни, бюджетирование.

THE CURRENT STATE OF STRATEGIC PLANNING IN ARMENIA AND THE CONCEPT OF ITS IMPLEMENTATION

Arshak Harutyun Varzhapetyan

Abstract. The context of financial planning within the country should include the result of the country's financial planning in such a way that the development of the country or its tendency can be seen by measuring the characteristics of the incomes and expenses generated as a result of that planning, expressed by the growth of the GDP and the raising of the standard of living. Financial planning in RA can be considered according to the CBA and the Government of RA, each of which in turn implements the compilation of their program/planning "Master document" and submission to the National Assembly for approval. The CBA implements it through the monetary policy program, and the Government implements it through the state budget. Taking into account that budgeting is a constituent and inseparable part of financial planning, it will

be effective for the development of the country to consider and submit all the planning and strategic documents of the country to the National Assembly.

Thus, we can say that there is no unified and systematic strategic planning document in RA, which gives the basis for commenting that the latter is very relevant for a country with statehood and sovereignty, and from the point of view of management, it is a problem that needs to be solved as soon as possible. Given this circumstance, separate planning documents existing in RA and their resulting dynamics on an annual basis were set as a problem and solved, as a result of which a conclusion and a scientific result were presented. Thus, we define the purpose of this article, the research on the current state of strategic planning in Armenia, and the concept of introducing it into a single strategic planning framework. The level of the research isn't deep, especially since the 44-day war in Artsakh and in the context of the current Turkish-Azerbaijani Armenian killing policy, due to which we have commented on the research on existing scientific research in the "Literature review" section of the research.

This topic is not profoundly studied, especially in the context of the 44-day Artsakh war and the current Turkish-Azerbaijani murderous policy, which is why we have commented on the existing scientific research in the "Literature Analysis" section of the article. To achieve the goal of the research, the planned and performance indicators of the RA state budget, per capita GDP, per capita external debt, expenditure/GDP ratio, the shares of the real sector, and the CBA and government in GDP, the planned and performance indicators of the budget with deviations were studied in the article, based on which the scientific results were obtained.

In particular, in the scope of the study it was concluded, that the financial planning structures and mechanisms of RA, the latest implementation processes are at an incomplete level, which leads to a constant deviation from the allowable rate of inflation. The deviation from the set level of inflation means that the population's level of mistrust in the economic context may increase from year to year because they won't be able to make clear decisions based on the unacceptable and unexplained deviations in the de facto and de jure indicators of inflation. Which according to the results and conclusions of the judgments, impacts economic development, increasing the confidence of the population, which can lead to individual or systematic abuses and circumvention risks of economic activity.

The main result of the research lies in its **scientific novelty**, according to which it is very important to create a single strategic planning document, implement the latter's regulation mechanisms, as well as define the thresholds and scope of responsibility for deviations from the state budget law. The implementation of strategic planning is an urgent matter, and its implementation is fully applicable.

Keywords: planning, GDP, external debt per capita, CBA, Government of RA, inflation, financial planning, strategy, government budget, standard of living, budgeting.